

**METAFORA RĂZBOIULUI
ÎN
LIMBAJUL POLITIC**

www.editurauniversitara.ro

MARINELA VRĂMULEȚ

**METAFORA RĂZBOIULUI
ÎN
LIMBAJUL POLITIC**

www.editurauniversitara.ro

EDITURA UNIVERSITARĂ
București, 2012

Redactor: Gheorghe Iovan
Tehnoredactor: Ameluța Vișan
Corector: Gheorghe Iovan
Coperta: Angelica Mălăescu

Editură recunoscută de Consiliul Național al Cercetării Științifice (C.N.C.S.)

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

VRĂMULEȚ, MARINELA

Metafora războiului în limbajul politic / Marinela

Vrămuleț. - București : Editura Universitară, 2012

Bibliogr.

ISBN 978-606-591-344-8

32

DOI: (Digital Object Identifier): 10.5682/9786065913448

© Toate drepturile asupra acestei lucrări sunt rezervate, nicio parte din această lucrare nu poate fi copiată fără acordul Editurii Universitare

Copyright © 2012
Editura Universitară
Director: Vasile Muscalu
B-dul. N. Bălcescu nr. 27-33, Sector 1, București
Tel.: 021 – 315.32.47 / 319.67.27
www.editurauniversitara.ro
e-mail: redactia@editurauniversitara.ro

Distribuție: tel.: 021-315.32.47 / 319.67.27 / 0744 EDITOR / 07217 CARTE
comenzi@editurauniversitara.ro
O.P. 15, C.P. 35, București
www.editurauniversitara.ro

CUVÂNT DE MULȚUMIRE

Această carte este o versiune revizuită a tezei mele de doctorat cu același titlu, susținută în 2007 la Univ. din București.

Finalizarea tezei și publicarea acestei cărți au fost posibile datorită sprijinului de care am beneficiat pe tot parcursul cercetării, având în preajmă persoane de calitate profesională, morală, umană excepțională și față de care doresc să-mi exprim aici recunoștința.

Aceasta se îndreaptă, în primul rând, către Doamna profesoară Sanda Rîpeanu, conducătoarea tezei mele de doctorat, care mi-a fost sprijin moral și intelectual până la finalizarea tezei. Rigoarea nemțească dublată de o căldură umană cu totul specială m-au ajutat foarte mult în drumul cu suișuri și coborâșuri, cu disperări sau exaltări, pe care îl parcurge un învățăcel.

Îi datorez enorm Doamnei Teodora Cristea, care mi-a deschis drumul, m-a îndrumat și încurajat. *Nel mezzo del cammin...* ne-a părăsit. Un gând pios de prețuire și mulțumire Doamnei noastre. Sper să nu o fi dezamăgit.

Mulțumesc doamnelor profesoare Doina Derer, Elena Comes și Dana Manea, care mi-au făcut onoarea și au acceptat să fie referenți științifici și să evalueze lucrarea.

Adresez sincere mulțumiri colegelor și profesoarelor mele, Elena Comes, Eta Hrubaru și Sandina Vasile care m-au sprijinit, suportat și ajutat necondiționat și tuturor colegilor din Catedra de Limbi Romane care mi-au fost alături.

Mulțumesc mamei mele, care mi-a fost și-mi este aproape deși a plecat înainte ca eu să reușesc să-mi desăvârșesc teza. Sper să fie mândră de mine.

CUPRINS

Cuvânt de mulțumire	7
Introducere: Metafora războiului, o metaforă cotidiană	9

PARTEA I

Metafora între procese cognitive și procese comunicative	13
1. Literalitate/non literalitate din perspectiva teoriei pertinentei ..	15
1.1. Enunțul non literal și relevanța optimă	19
1.2. Enunțul vag, aproximativ, <i>floa</i>	19
1.3. Enunțul metaforic	20
2. Enunțul metaforic – act de comunicare ostensiv-inferențială: (de la) <i>Ce comunicăm?</i> (la) <i>Cum comunicăm?</i>	25
2.1. Comunicarea (este) ostensiv – inferențială	26
2.2. Dubla intenționalitate și rolul interlocutorilor în comunicarea ostensiv inferențială.	27
3. Enunțul metaforic și Mediul Cognitiv Mutual: <i>Cu cine comunicăm?</i>	32
3.1. Fapte (ipoteze și informații) manifeste și mediu cognitiv	33
3.2. Fapte mutual manifeste și mediu cognitiv mutual	38
3.3. Contextul de interpretare a enunțului metaforic – subsansamblu al mediului cognitiv mutual	41
3.3.1. Selecția și prelucrarea informațiilor care construiesc contextul	42
3.3.2. Lărgirea contextului	45
4. Enunțul metaforic și relevanța optimă: <i>Cu ce scop comunicăm?</i>	50
4.1. Raportul cost/efort cognitiv – efect/implicație contextual, -a (EFCOG-EFCON)	50
4.2. Premise și concluzii implicite	51
4.3. Forța implicărilor transmise de locutor sau despre <i>continuum</i> de ipoteze intermediare	53

PARTEA a II-a	
Metafora conceptuală și expresie metaforică	59
1. Metafore care nasc metafore	61
1.1. Metafora conceptuală / expresii metaforice	62
1.2. Fundamentul structural al metaforei conceptuale	65
1.2.1. De la conflictul fizic la conflictul verbal – <i>De la arme și muniții pe câmpul de luptă la amenințări și insulte în Parlament</i>	68
1.2.2. De la conflictul verbal la conflictul fizic - <i>De la vorbe dure la încăierare</i>	72
2. Structurarea metaforică a domeniului Politică după domeniul Război	75
2.1. Proiecții ontologice și epistemice între domenii conceptuale ..	75
2.2. Corespondențe ontologice și epistemice între domeniile conceptuale POLITICA și RĂZBOI	79
2.3. POLITICA ESTE RĂZBOI – structura conceptuală metaforică	92
3. Câmpul metaforic al Războiului: structură conceptuală și câmpuri onomasiologice	98
3.1. Câmpuri onomasiologice metaforice	100
3.2. Relații paradigmatică în câmpul metaforic al războiului	111
A. Sinonimia în câmpul metaforic POLITICA ESTE RĂZBOI.	112
B. Antonimia în câmpul metaforic POLITICA ESTE RĂZBOI.	119
Bibliografie	122

INTRODUCERE: Metafora războiului, o metaforă cotidiană

Limbajul gazetăresc abundă în metafore dintre cele mai variate, unele inedite, creative, altele devenite clișee, indiferent de tipul de articol sau de argumentul abordat. Răsfoind cotidianul sau, mai nou, consultând presa on line, cititorul observă zilnic că evenimente specifice unor domenii (economic, financiar-bancar, social, administrativ, fotbalistic etc.) sunt prezentate cu ajutorul unor expresii aparținând altor domenii mai mult sau mai puțin îndepărtate. Între cele două domenii constitutive ale metaforei există unele “afinități” care au ca rezultat, în plan lingvistic, un număr foarte mare de metafore coerente, sistematice, organizate. Iată, de exemplu, o serie de expresii din domeniul Catastrofelor Naturale utilizate pentru a ilustra situația economico-financiară actuală: “*avalanșă* de refinanțări de credite”, “anul *cutremurului* economic (anul 2011)”, “*naufragiu* financiar” etc. Aceste metafore sunt o prezență constantă atât în presa scrisă, cât și în audiovizual datorită imaginilor expresive pe care le creează prin focalizarea formelor de manifestare și a efectelor distrugătoare ale fenomenelor naturale. Aceleași metafore aparținând domeniului Catastrofelor Naturale pot fi întâlnite însă și în ilustrarea altor evenimente, acțiuni etc.: “un *potop* de critici, invective sau amenințări”, “o *avalanșă* de premii” (dar și de cereri, incendii, minciuni, viroze sau pneumonii).

Articolele care ilustrează evenimentele din sfera politică sunt, fără îndoială, cele care înregistrează frecvența cea mai ridicată de metafore. Pentru a reflecta diferitele evenimente ale căror protagoniști sunt oamenii politici, jurnaliștii se întrec în construirea de metafore mai mult sau mai puțin creative. Destinatarii – cititori sau ascultători – asistă aproape zilnic la *mariaje*, *logodne* sau *concupinaje* între politicieni, (urmate, tot frecvent, de *divorțuri* sau *rupturi*), la *furtuni*, *uragane*, *cicloane* sau *tsunami* în viața politică, la *circuri* sau *menajerii politice* precum și la *clovni*, *bufoni* prezenți, nu în arena circului, ci pe scena politică. Cele câteva exemple citate, identifică doar o parte dintre domeniile care îi inspiră pe jurnaliști: Viața conjugală, Fenomene Naturale, Circ. Atelierele de lucru cu studenții de la Masterul de Plurilingvism de la Universitatea Ovidius, ne-au permis să observăm cât de vaste și de variate sunt domeniile din care jurnaliștii “împrumută” imagini pentru a reflecta evenimentele.

Domeniul cel mai exploatat de jurnaliști, atunci când vine vorba de politică, este cel al conflictului fizic, în general, și al războiului, în special. Scena politică se transformă sub pana (sau tastatura!) jurnaliștilor într-un câmp de luptă unde politicienii, împărțiți în tabere adverse (*de o parte și de*

alta a baricadei) se luptă ca niște veritabili războinici: *își declară război, atacă sau contraatacă, își apără aliații*, recurg la diferite manevre pentru a-și *doborî* adversarul politic, pentru ca, în cele din urmă, *să îngroape securea războiului și să declare pace*. La fel ca în război, politicienii învingători își strigă *victoria*, ceilalți *capitulează*. Aceasta este realitatea politică pe care opinia publică o cunoaște prin intermediul mass media. Astfel de scenarii care îi au ca protagoniști pe oamenii politici nu mai surprind pe nimeni. Trăim într-o cultură în care Politica este gândită în termeni de Război, politicienii se comportă ca niște veritabili luptători, jurnaliștii reflectă această realitate (politică), iar opinia publică urmărește cu mai mult sau mai puțin interes cum scena politică devine aproape zilnic teren de luptă pentru politicieni.

Că metafora a depășit granițele poeziei și că a căpătat o accepție mult mai largă decât cea oferită de modelul tradițional nu mai este de mult o noutate. Regina figurilor retorice, așa cum a fost catalogată de tradiția retorică, metafora este astăzi considerată o constantă a comportamentului comunicativ. Este prezentă în presa scrisă și în audiovizual, este folosită în limbajul cotidian de fiecare dintre noi. Iubitorii de statistici propun date certe care atestă că cea mai mare parte a vorbitorilor folosesc un număr mai mare de expresii metaforice decât non metaforice în limbajul cotidian¹.

Preocupările lingvistice din ultimele decenii pentru limbajul cotidian, considerarea metaforei ca o figură a limbajului în general și nu ca una proprie domeniului literar, au scos în evidență limitele teoriilor *lingvistice* (metafora ca *ornament, deviație sau anomalie*). Noile abordări sugerează noi piste de analiză care fac apel la o seamă de discipline conexe (sociologia, psihologia cognitivă etc.). Între acestea, teoriile *cognitivistice* propun o reconsiderare a metaforei ca un **proces** analizabil la mai multe niveluri. Metaforele din limbă sunt, conform cognitiștilor, rezultatul unor procese cognitive care au loc la nivel conceptual.

Prezentul studiu propune o abordare cognitivă a metaforei în triada METAFORĂ – COGNIȚIE – COMUNICARE. Acest demers necesită deplasarea centrului de interes de la întrebarea clasică *Ce este metafora?*, la *Cum funcționează metafora?* sau *Care sunt mecanismele care stau la baza construirii și interpretării metaforei?* Analiza metaforei în triada astfel constituită, angajează două tipuri de abordări - **pragmatică** și **semantică cognitivă**. Aceste abordări se constituie în cele două părți ale cărții:

¹ Majoritatea vorbitorilor de limbă engleză, de exemplu, ar folosi săptămânal 3000 de metafore noi și 7000 de expresii idiomatice.

- Prima parte propune demersul pragmatic, demers care necesită, înainte de toate, descrierea mecanismelor care au loc la cei doi poli ai comunicării: emiterea și receptarea (mesajului). Nu se va considera metafora izolată, ci enunțul metaforic în **cadrul actului de comunicare** între interlocutori. Analiza are la bază teoria pertinentei a lui Sperber și Wilson, teoria cea mai reprezentativă a pragmaticii cognitive. Întrebările fundamentale în jurul cărora se dezvoltă întreaga analiză a enunțului metaforic sunt: *Cum comunicăm?* (întrebare care vine să substituie tradiționala și necesara întrebare din pragmatica „clasică”, „*Ce comunicăm?*”), „*Cu cine comunicăm?*”, „*Cu ce scop comunicăm?*”. Aceste întrebări, fundamentale în analiza enunțului, metaforic sau nu, vom încerca să le găsim răspunsuri, să le dezvoltăm și să le aprofundăm în lumina teoriei pertinentei, teorie care, conform autorilor ei, reprezintă garanția legăturii existente între procesele cognitive și cele comunicative.

- Partea a II-a a lucrării se înscrie în linia abordărilor semanticii cognitive, ai cărei reprezentanți, Lakoff și Johnson, susțin că sistemul nostru conceptual este structurat metaforic, iar metaforele din limbaj reprezintă reflectarea lingvistică a acestor structuri conceptuale metaforice. Se impune, așadar, să distingem între *metafora conceptuală* și *expresia metaforică* și, implicit, între cele două niveluri de analiză a metaforei: unul *bază*, unde are loc reinterpretarea unui domeniu conceptual, Politica, în termenii unui alt domeniu, Războiul și, altul, de *suprafață*, ca epifenomen al celui dintâi. Orice analiză a metaforei va trebui să țină cont de această dispoziție pe două nivele și să aibă ca punct de plecare *nivelul-bază (conceptual)*, unde au loc *proiecții ontologice și epistemice* între cele două domenii constitutive ale metaforei. În urma proiecțiilor inter-domenii, se formează *metafora conceptuală* POLITICA ESTE RĂZBOI sau domeniul Politică este organizat și interpretat după modelul domeniului Război. Această reorganizare metaforică a domeniului Politică este materializată lingvistic, *la nivelul de suprafață*, prin *expresii metaforice* care, prin urmare, nu vor fi izolate, nici întâmplătoare, ci coerente și sistematice.